

O JEDNOME PRIKAZU REČNIKA NJEGOŠEVA JEZIKA

Sažetak: U prilogu se ističe doprinos Asima Peca njegošologiji kroz osvrt na njegov prikaz *Rečnika Njegoševa jezika*. U izradi pomenutoga *Rečnika* učestvovalo je više naučnika na čelu s Mihailom Stevanovićem, jednim od najznačajnijih lingvista kojega je Crna Gora dala u XX vijeku.

Ključne riječi: Asim Peco, *Rečnik Njegoševa jezika*, Mihailo Stevanović, njegošologija

Kako je u najnovije vrijeme objavljen iscrpan rad o Mihailu Stevanoviću,¹ naš prilog (dakle, bez obuhvatnijega uvodnog dijela koji se tiče Stevanovićevih radova) predstavlja, možda pomalo i neuobičajeno za ovakve prilike, pokušaj aktuelizovanja jednog prikaza od prije dvadeset i šest godina. Radi se o tekstu Asima Peca, objavljenom u *Prilozima za književnost, jezik, istoriju i folklor*,²

¹ Viđeti: Čirgić, Adnan (2014): "Mihailo Stevanović (1903–1991)", u: *Dijalektoloji i crnogorski jezik (do polovine XX vijeka)*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, str. 225–251. Viđeti i ove radove: Ostojić, Branislav (2002): "Njegoševa djelo u jezičkim i leksičko-semantičkim tumačenjima Mihaila Stevanovića", u: *Život i djelo akademika Mihaila Stevanovića* (zbornik radova), Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, str. 59–69; Marojević, Radmilo (2002): "Mihailo Stevanović kao njegošolog", u: *Život i djelo akademika Mihaila Stevanovića* (zbornik radova), Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, str. 153–173.

² *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. 49 i 50, sveska 1–4 (1983–1984), Filološki fakultet, Beograd, 1987, str. 127–132.

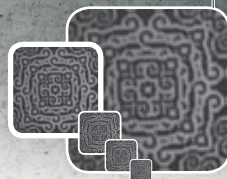
u kojem autor na nepunih šest stranica daje sud o Stevanovićevu *Rečniku Njegoševa jezika I i II*.³

U želji da što dublje zađe u pjesnikov jezik, Mihailo Stevanović obavlja terenska ispitivanja govora Njegoševa rodnog kraja. Razumije se, sve što je Stevanović o Njegoševu jeziku napisao uklapa se u težnje tada važeće lingvistike, odnosno jasno ističe da u jeziku ovoga pjesnika prepoznaje osobine “jednog srpskohrvatskog dijalekta, s dosta širokom krugu čitalaca nepoznatih odlika” (Stevanović 1990: 7). Možemo konstatovati kako je jedan od najznačajnijih lingvista kojeg je Crna Gora dala u XX vijeku, bez obzira na to što analizira pjesnički jezik, vođen tvrdnjom da je “dijalekatska komponenta u njemu vrlo uočljiva” (Stevanović 1990: 204), došao do neporecivih zaključaka o narodnome jeziku “Njegoševa užeg zavičaja”, ali i o mnogim crtama koje su “zajednička osobina svih govora crnogorskih”. U tom smislu Stevanovićeva proučavanja su dragocjena, između ostalog upravo zbog toga što nude materijale koji potvrđuju kompaktnost crnogorskih govora. Kontekst gore izrečenog podrazumijeva konsultovanje Pecove studije *Pregled dijalekata srpskohrvatskog jezika*.⁴ Mnoge karakteristične crte crnogorskoga jezika objašnjene su u Stevanovićevim radovima, kao i u radovima njegova vrijednog nasljednika – Asima Peca. Nažalost, danas je u Crnoj Gori ta dimenzija ispitivanja zanemarena i samo se u radovima nekoliko autora nastoji obrazložiti značaj proučavanja kompaktnosti crnogorskih govora. Takvim (ne)činjenjem vrlo lako neka polja nauke o crnogorskome jeziku mogu ostati bez svoga čvrstog uporišta.

Kako je već navedeno, pomenuti prikaz Asima Peca, odnosno rad koji je nastao odmah po izlasku iz štampe dvotomnog *Rečnika Njegoševa jezika* (1983), publikovan je tek 1987. godine. Osvrt na *Rečnik* profesora kojega je posebno cijenio Asim Peco piše kao i

³ Mihailo Stevanović i saradnici (1983): Milica Vujanić, Milan Odavić i Milosav Tešić; urednik akademik Mihailo Stevanović, Beograd – Titograd – Cetinje.

⁴ Peco, Asim (1980): *Pregled dijalekata srpskohrvatskog jezika*, Naučna knjiga, Beograd.

sve što je radio – bez prećerivanja, vrlo precizno i argumentovano. Stevanović je stvorio djelo čiji ogromni značaj potvrđuju velika i stalna interesovanja savremenih lingvista. Jedan uspješan pokušaj naučnika da se oduže profesoru te da iz više uglova predstave njegovo djelo rezultirao je zbornikom radova *Život i djelo akademika Mihaila Stevanovića*.⁵ Za tu priliku pripremljeno je nekoliko priloga o Stevanovićevu doprinosu njegošologiji, no činjenica da u toj knjizi, tačnije u spiskovima korišćene literature, nema Pecovih komentara iz predstavljanja *Rečnika Njegoševa jezika* podstakla nas je da o njemu nešto više kažemo, zapravo da navedemo korisne a zapostavljene stavove iz toga Pecova osvrta.

Afirmativno se osvrćući na broj “naših poznatih leksikografa” (Peco 1987: 127) koje je taj veliki projekat okupio, Asim Peco (1987: 128) konstatuje da *Rečnik Njegoševa jezika* predstavlja “naš prvenac u ovoj vrsti leksikografije”. Međutim, pored nastojanja da se sveobuhvatno predstavi Njegošev jezik, njegošologija se u pogledu jezika ipak najvećim dijelom fokusirala na *Gorski vijenac*. Sabrano i publikovano kao rječnik, leksičko blago u tom i svakom sljedećem poduhvatu te vrste nameće “nekolika pitanja: kakav fonetski lik davati odrednicama, kako ih akcentovati i šta unositi u objašnjenja” (Peco 1987: 129).

Kad se radi o glasovnome sklopu odrednica, ne dovodi se u pitanje poštovanje piščeva jezika, no: “da li i ostati samo pri tome ili ići tu naporedo sa standardnim likovima pojedinih odrednica?” (Peco 1987: 129). Autor prikaza konstatuje da je “*Rečnik* prihvatio srednji put” (Peco 1987: 129) i navodi, naprimjer:

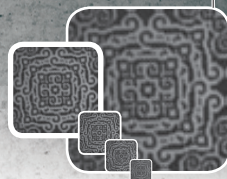
avdes ‘pers.-tur. ritualno pranje (umivanje) muslimana pred molitvu’. U prvom rječniku Njegoševa jezika, onom uz cjelokupna djela, uz ovu odrednicu imamo: pers.-tur. abdest. Oblik sa finalnom sekvencom *-st* ima i Škaljićev

⁵ *Život i djelo akademika Mihaila Stevanovića* (zbornik radova) (2002), Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica.

rječnik turcizama. Trebalo je i ovdje uputiti na književni oblik te imenice, kao što je urađeno kod odrednice aivan... v. hajvan..., ili kod odrednice ajduk... v. hajduk. (...) U *Rečniku* nalazimo i izraz: ala bila, sa napomenom ‘ar. tako mi boga’. U pitanju je, svakako, poznata izreka u govoru naših Muslimana: valah-bilah, valahi-bilahi. (...) Upućivanje na izvorni oblik ove zakletve bio je tim nužniji što nam je pisac daje u deformisanom obliku. (Peco 1987: 129)

Registar ličnih imena i objašnjenja koja ih prate takođe u nekim slučajevima sadrže problematična rješenja. Za antroponime iz *Rečnika Afiz-aga, Adžić Usein, Barjovići* i dr., Peco (1987: 130) argumentovano dokazuje da fonetski “ne odgovaraju glasovnom sistemu onih koji su ih nosili”. Naravno da je suviše ovde detaljnije obrazlagati postojanost glasa h “u govoru naših Muslimana” (Peco 1987: 130). Asim Peco je tu apsolutno u pravu, kao i za sekvencu *-jr-* koja se u tim govorima zadržava neizmijenjena. S druge strane, u *Rečniku* sriječemo i ove primjere “Barjović Derva ‘pripadnik porodice Barjović’, Barjovići ‘prezime poznate nikšićke muslimanske porodice’” (Peco 1987: 130) itd. Takođe, orijentalizmi tipa *Bajram, bajrak* i sl. ne poznaju druge oblike. S druge strane, “u govoru Srba, Hrvata i Crnogoraca tu imamao metatezu *-rj-*: Barjam, Barjamović, barjak” (Peco 1987: 130). Pozivajući se na rečene argumente, autor prikaza smatra da je uz oblike koji su zasvjedočeni u Njegoševu jeziku “trebalo dati i one prave, tj. trebalo je da se da: Afiz-aga = Hafiz-aga” (Peco 1987: 130) itd. Dakle, Peco jasno postavlja tezu da su antroponimi, konkretno muslimanska lična imena iz Njegoševa rukopisa, u ponuđenom obliku živjela u pjesnikovom “jezičkom osjećanju” no lingvistička obrada rječničkoga materijala zahtijeva navođenje izvornih oblika.

U Stevanovićevu *Rečniku Njegoševa jezika* nalaze se odrednice sa standardnim akcentima. S obzirom na to da je Asim Peco vrsni poznavalac akcenata i kao dijalektolog pripada najužem krugu istinskih proučavalaca dijahronijskih slojeva štokavskih govora,

njegov osvrt na prozodijsku sliku u tom rječniku posebno je dragocjen. Trebalo je, obrazlaže vrlo uvjerljivo Asim Peco (1987: 130–131), uz dakle standardne akcente dati i “Njegošev akcenat, makar u onoj formi do koje se danas moglo doći. (...) A, ponavljam, taj posao će se morati jednom uraditi. Jer, da se i toga podsjetimo, nije isto kada se Njegošev tekst čita sa šumadijskim ili nikšićkim i kada se čita sa cetinjskim (i nješuškim – prim. N. V.) akcentom”.

Što se akcenata tiče, Asim Peco nalazi i nekoliko primjera koje su autori *Rečnika* akcentovali različito od onoga što živi u razgovornoj varijanti jezika muslimanskoga stanovništva, pozivajući se tu i na Škaljićev rječnik turcizama. “U *Rečniku* imamo: Muhámed. Škaljić, a i ne samo Škaljić, ima: Muhàmed. Rečnik ima: Ibràhim (Ibràhim). Škaljić nam nudi drugi akcenat: Ibráhim. Takav akcenat jedino i živi u muslimanskim govorima s novijom akcentuacijom” (Peco 1987: 131).

Posljednji segment Pecova prikaza čini osvrt na objašnjenja uz odrednice u *Rečniku*. Navodi “sasvim ispravno objašnjenje nekih ličnih imena koja nam nudi pjesnik” (Peco 1987: 131) ne propuštajući priliku da opet naglasi kako su pomenuti rječnik izradili “dobri iiskusni leksikografi” (Peco 1987: 131). Uza sve njihove napore da što profesionalnije obuhvate građu, ponuđena su i neka suvišna objašnjenja koja u prvi plan ističu “izrazitu pejorativnu semantičku komponentu” (Peco 1987: 131). Asim Peco (1987: 131) ih navodi ovim redom: “Alići ... ‘pomuslimanjena crnogorska porodica’...; Bećir-aga ‘jedan od pripadnika poturčene porodice Krnjića’; Bećović Ferat (= Ferhat) ‘pripadnik porodice Bećovića poreklom od poturčenjaka iz Hercegovine’; ili: Osmanagić Sulejman-beg (bego) ‘beg i prvak među podgoričkim Turcima u prvoj polovini XIX v.’ (...) Za neka lica, opet, čitamo da su ‘poturice’” itd. Rječnik je i mogao bez takvih tumačenja, a zašto neće dobro proći onaj ko Peca bude ispravljao jasno je iz ovoga: “isto onako kao što primanje pravoslavne vjere nije povlačilo za sobom i promjenu narodnosnog imena, nije značilo i pogrcivanje, odnosno kao što primanje katoličke vjere nije za sobom

povlačilo i latinizaciju, poromanjivanje, tako ni islamizacija nije za sobom povlačila poturčivanje” (Peco 1987: 132).

Na kraju, uopšte nije nepoznato da je Asim Peco izuzetno cijenio ukupni profesionalni angažman Mihaila Stevanovića, stoga smo ovđe ukratko dali samo one Pecove sugestije i zapažanja koja se tiču nedostataka *Rečnika Njegoševa jezika* i koja, kao značajan Pecov doprinos njegošologiji i montenegristici uopšte, vrijedi imati u vidu pri izradi nekoga novog rječnika. Do tada na savjesti je današnjih naučnika, proučavalaca crnogorskoga jezika i književnosti, što je nastajala u viševjekovnom rasponu, činjenica da se nedopustivo malo koriste rezultati naučnoga rada uglednog dijalektologa Asima Peca.

ABOUT THE ONE REVIEW OF REČNIK NJEGOŠEVA JEZIKA (THE DICTIONARY OF NJEGOŠ'S LANGUAGE)

Summary: In this paper, Asim Peco's contribution in the field of literature criticism about Petar Petrović Njegoš is emphasized through the review of his representation of *Rečnik Njegoševa jezika* (*The Dictionary of Njegoš's language*). Multiple scientists took part in the making of said dictionary, led by Mihailo Stevanović, one of the most significant linguists from Montenegro in the 20th century.

Keywords: Asim Peco, *Rečnik Njegoševa jezika* (*The Dictionary of Njegoš's language*), Mihailo Stevanović, literature criticism about Petar Petrović Njegoš